

„(...) fotogramy są wytworem moich wewnętrznych przeżyć i wzruszeń artystycznych i wynikiem żmudnych doświadczeń w kierunku przetwarzania surowej rzeczywistości w artystyczną wizję fotograficzną. Jeżeli oglądający je dozna choć w części tych wzruszeń, które przeżywałem, będzie to dla mnie najwyższą nagrodą.”

(Tadeusz Wański, „Zagadnienia fotografii artystycznej”, maszynopis)

Tadeusz Wański

(1894 - 1958)

Tadeusz Wański – polski fotografik, publicysta, animator ruchu fotograficznego. Jeden z najwybitniejszych i najbardziej rozpoznawalnych przedstawicieli piktorializmu¹ w Polsce, uznawany dziś za klasyka rodzimej fotografii artystycznej.

Urodził się w 27.10.1894 roku w Środzie Wielkopolskiej. W 1912 roku ukończył gimnazjum humanistyczne w Wągrowcu, po czym zajął się działalnością handlową. Po osiedleniu w Poznaniu współprowadził firmę zajmującą się sprzedażą kawy i herbaty. Fotografii zainteresował się stosunkowo późno - dopiero w 1922 roku, lecz szybko rozwinął w sobie pasję i talent, które w krótkim czasie przyniosły mu uznanie artystycznego środowiska.

Wański zadebiutował w 1923 roku podczas I Wszechpolskiej Wystawy Fotografii pt. „Światłocien”, towarzyszącej Wszechpolskiemu Zjazdowi Fotografów. W dziale fotografii amatorskiej zdobył wówczas brązowy medal, zapowiadający przyszłą karierę jednego z czołowych fotografów piktorialistów w kraju.

Był aktywnym członkiem wielu organizacji fotograficznych: Towarzystwa Miłośników Fotografii w Poznaniu (od 1930 r. pełnił również funkcję prezesa), Polskiego Towarzystwa Fotograficznego w Warszawie i Gdańsku oraz Związku Polskich Artystów Fotografików. Należał też do elitarnego Fotoklubu Polskiego, którego był współzałożycielem i członkiem dożywotnim. Razem z Tadeuszem Cyprianem (1898 r. - 1979 r.) i Bolesławem Gardulskim (1885 r. - 1961 r.) stworzył w 1925 r. artystyczną grupę „Trójlistek poznański”², jedną z najważniejszych inicjatyw piktorialnych okresu międzywojennego.

Bolesław Gardulski tworzył przede wszystkim w technice gumy, najczęściej obrazując głównie sceny miejskie i portrety. Tadeusz Cyprian był fotografikiem oraz autorem wielu książek o technicznych zagadnieniach

¹ **Piktorializm** – nurt w fotografii artystycznej rozwijający się na przełomie XIX/XX wieku w Europie i Stanach Zjednoczonych, wywodzący się z inspiracji malarstwem impresjonistycznym oraz francuskim symbolizmem. Jego cechy charakterystyczne to wykorzystanie nieostrości, silna ingerencja w negatyw lub odbitkę (np. retusz, manipulacja gumką lub ścierakiem, nakładanie i usuwanie werniksu), często wykorzystanie technik specjalnych np. gumy (nieostre pociągnięcia pędzla, ziarnistość). Piktorializm powstał z przekonania, że mechaniczne, prawie przypadkowe oddawanie rzeczywistości przy pomocy aparatu fotograficznego nie może być dziełem sztuki. Temat nie był ważny, liczyła się ciekawa kompozycja, nastrój, własny styl i technika artystyczna. Obrazy piktorialistów zazwyczaj są utrzymane w romantycznym nastroju, przedstawiają pejzaże, portrety czy akty. Wśród wczesnych stowarzyszeń fotograficznych, praktykujących piktorializm były angielski The Linked Ring, amerykański Photo-Secession, czy francuski Photo-Club de Paris. Przykładowi przedstawiciele piktorializmu na zachodzie to m.in. Alvin Langdon-Couburn, Eduard Steichen, Alfred Stieglitz, Sarah Choate Sears, Clarence H. White, Robert Demachy czy Gertrude Käsebier.

² Nazwa ugrupowania nawiązywała do tzw. Trójlistka wiedeńskiego funkcjonującego pod nazwą „Kleeblatt” – austriackiej grupy piktorialistów (Hugo Henneberg, Hans Watzek, Heinrich Kühn) dążącej do udoskonalenia i popularyzacji techniki gumy.

fotograficznych. Częścią jego działalności naukowo-popularyzatorskiej była współpraca z bydgoską Fabryką Płyt i Papierów Fotograficznych Alfa oraz w latach powojennych z zakładami FOTON. Tadeusz Wański początkowo również tworzył obrazy z gumy, ale z czasem zrezygnował z nich na rzecz odbitek bromowo-srebrowych, na których stosował autorską technikę werniksowania i usuwania go z jasnych partii obrazu.

„Fotografika ma za zadanie znaleźć środki zaradcze na usunięcie [...] wad tonalnych materiału fotograficznego. Oko ludzkie radzi sobie w ten sposób, że dzięki specjalnej adaptacji zdolne jest wykonać pewną selekcję tonów. Oko specjalnie dokładnie rejestruje wszelkie odmiany światła, tony środkowe natomiast ujmuje grupowo i dzięki stereoskopowemu nastawieniu oczu odczuwa w cieniach szczegóły wyraźniej niż soczewka, stwarzając w ten sposób syntezę widoku. Ponieważ ostatecznym celem fotografii jest, by obraz uzyskany środkami fotograficznymi dawał syntetyczną wizję oka ludzkiego, należy nagiąć do tego celu technikę fotograficzną tak, aby odtworzyła na papierze bromowym bogato modulowane światła, uproszczone tony średnie i wyraźnie zaakcentowane cienie.”

(Tadeusz Wański, „Zagadnienia fotografii artystycznej”, maszynopis)

Cała trójka była animatorami środowiska fotograficznego w Polsce. Ich artykuły, opatrzone licznymi fotografiami, były publikowane między innymi na łamach „Fotografa Polskiego”, (gdzie w 1931 r. T. Wański przedstawił swoje credo artystyczne), „Polskiego Przeglądu Fotograficznego” oraz „Wiadomości Fotograficznych”.

Twórczość Wańskiego koncentrowała się przede wszystkim na romantycznych pejzażach, wyróżniających się miękkim rysunkiem i subtelną grą światła. Mocne czernie, pełniące funkcję kompozycyjnych akcentów, zachowują przy tym lekkość i przejrzystość, podkreślając cienie oraz głębię fotograficznych przedstawień. Biele dodają ekspresji, natomiast szarości – dzięki swojej tonalnej rozpiętości budują nastrojowość obrazów. Artysta świadomie rezygnował ze szczegółów, nadając kadrom mglisty, malarski charakter.

„Wański świadomie i celowo eliminuje z obrazu zbędne szczegóły, rozbijające zwartość kompozycyjną obrazu, - dając w ten sposób syntetyczną wizję rzeczywistości o walorach wybitnie malarskich”

(Tadeusz Sobol, „Ambitny Jubileusz”, maszynopis)

Wański opanował do perfekcji klasyczną czarno-białą fotografię bromową, ale równie swobodnie posługiwał się jej modyfikacją – tzw. wtórnikiem, polegającym na wielokrotnym kopiowaniu negatywu i precyzyjnym retuszu. Uchodził za mistrza technik szlachetnych, szczególnie gumy, pigmentu i bromoleju, które pozwalały mu osiągać wyjątkową malarskość obrazu. Pracował między innymi na papierach bydgoskiej „Alfy” (brom normalny 42), „Filmu Polskiego”, a w latach powojennych na papierach bromowo-srebrowych firmy Kodak. Wański korzystał z autorskiej techniki, polegającej na werniksowaniu obrazu i rozjaśnianiu światła za pomocą rozpuszczalnika.

W okresie międzywojennym artysta zdobył liczne nagrody, wyróżnienia i dyplomy na krajowych oraz międzynarodowych wystawach, m.in. w Lucernie, Bostonie, Budapeszcie, Wiedniu, Ottawie i Zagrzebiu (Dwukrotnie został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi za twórczość artystyczną (1938 r., 1955 r.).

W 1957 roku otrzymał tytuł Honoraire Excellence FIAP (Excellente Fédération Internationale de l'Art Photographique). Uczestniczył w wielu wystaw zbiorowych w kraju i za granicą. Działalność artystyczną kontynuował po II wojnie światowej, współtworząc środowisko Związku Polskich Artystów Fotografików, organizacji nawiązującej do tradycji Fotoklubu Polskiego.

Tadeusz Wański zmarł 17 grudnia 1958 roku w Gdyni. Dziś uznawany jest za jednego z najważniejszych polskich piktorialistów, a jego dorobek stanowi trwały element historii fotografii artystycznej w Polsce. Jego prace znajdują się w kolekcjach muzealnych między innymi w Muzeum Okręgowym w Bydgoszczy, Muzeum Fotografii w Krakowie, Fototece Związku Polskich Artystów Fotografików, Muzeum Miasta Gdyni i zbiorach prywatnych.

Na ekspozycję prezentowaną w Muzeum Fotografii w Bydgoszczy składa się zbiór 48 fotografii Tadeusza Wańskiego, pochodzących z prywatnej kolekcji, udostępnionej dzięki uprzejmości Pani Magdaleny Czoska. Wiele z tych prac nie było do tej pory prezentowanych. Tytuł wystawy pt. „Światłocień” nawiązuje nie tylko do charakterystycznej plastyki obrazów Wańskiego, którą uzyskiwał dzięki cierpliwości w obserwacji światła, ale również do tytułu czasopisma „Światłocień”. Miesięcznik prowadzony pod redakcją Romana Ulatowskiego, zainicjował w 1923 r. I Wszechpolską Wystawę Fotografii, na której Wański, debiutując, zdobył brązowy medal. Na wystawie prezentowane są również prace Jana Bułhaka i Tadeusza Jankowskiego, publikacje fotograficzne (m.in. podręczniki Tadeusza Cypriana czy Almanach Fotografiki Wileńskiej z 1931 r.), a także archiwalia i sprzęt fotograficzny – elementy tworzące tło historyczne oraz kontekst polskiej fotografii XX wieku.

Zespół kuratorski: Marta Rosenthal, Jarosław Majewski, Kacper Buńkowski

Bibliografia i netografia:

Almanach Fotografiki Wileńskiej, Wilno 1931

Płażewski I., Spojrzenie w przeszłość polskiej fotografii, Warszawa 1982

„Tadeusz Wański – fotografie 1930-1957”, Kąty Wrocławskie 2008

Mościcki T. „Tadeusz Wański”, „Culture.pl”, 2016, on-line: <https://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-wanski> dostęp 15.03.2026 r.

<https://zbiory.mufo.krakow.pl/artist/wanski-tadeusz/> dostęp 15.03.2026 r.

<http://www.tadeuszwanski.com/> dostęp 15.03.2026 r.

<https://www.fotopolis.pl/inspiracje/wywiady/16451-piktoralista-tadeusz-wanski> dostęp 15.03.2026 r.

<https://foto-info.pl/tadeusz-wa%C5%84ski.html> dostęp 15.03.2026 r.

<https://biblioteka.teatrnn.pl/Content/24785/katalog.pdf>, dostęp na dzień 26.03.2026 r.